

ОД КУЛИНА БАНА ДО НАШИХ ДАНА

Речима: „У име Оца и Сина и Светаго Духа”, уз крст као обележје символичке инвокације, пре 830 година почиње своје кратко обраћање босански бан Кулин кнезу Гервасију (локално *Крвашу*) и свим дубровачким грађанима, с обећањем да ће им *прави пријатељ бити* за сва времена. Окончавајући своје свечано обећање, бан осигурува своје кореспонденте призивом Бога и држећи у руци Јеванђеље: *шако ми Боже помагай и сије Свето јеванђелије*. Документ је састављен 1189. године од појења Христова, на Усековање главе Светог Јована Крститеља, или, по старом календару 29. августа месеца (11. септембра).

После смрти цара Манојла Првог Комнина (1180), значајно се мењају прилике у унутрашњости Балканског полуострва, па Дубровчани склапају уговоре са својим главним суседима. Потврђује се мир и утврђује слобода кретања с повластицама за трговце. Први сачуван, латински, уговор је између Дубровачке општине и великог жупана Стефана Немање (његова се земља простирила од Цетине до Бојане и Дрима) из 1186; уговор је потписан на српском језику, ћирилицом. Други такав документ, с латинским и српским текстом, јесте заклетва бана Кулина коју је написао бандов писар, дијак Радоје. На ове споразуме ће се позивати и каснији владари. У првој својој сачуваној повељи, бан Матеј Нинослав понавља Кулинову заклетву и дате слободе, додајући, притом, да је судска надлежност за спор између Србина (Бошњанина) и Влаха (Дубровчанина) у једном случају код кнеза, у другом код бана, или у оригиналу, с приближним читањем: *ако верује Србљин Влаха, да се приједре кнезем; ако верује Влах Србљина, да се приједре баном* (1232–1235).

Документ је сачуван у три примерка. Најстарији примерак би могао бити оригинал (Библиотека Руске академије наука). Преостала два примерка су преписи (Дубровачки архив). Повељу је први објавио Д. Тирол у *Голубици* (1839). Прво стручно издање сачинио је П. Ј. Шафарик

(1851). Исправа је касније много пута издавана, а најпознатија су издања Ф. Миклошича у књизи оквирног наслова *Српски стоменици* (1858) и Љ. Стојановића (1929).

Језик повеље чист је српски („старосрпски“) без дијалекатских посебности у односу на неутралну, штокавску норму, с лексичким и формулацијским посуђеницама из црквенословенског српске редакције. Како запажа Асим Пеџо, у овој повељи је употреба тзв. сливених сугласника (африката) потпуно правилна. Овде влада системски низ: *ħ–ħ*, *u* [u], док „у савременим говорима централнобосанске зоне, и знатно шире у шћа-говорима, природа наших африката није таква, тј. у многим од тих говора не постоје два африкатска пара“, него њихову службу обично „врши један африкатски пар, [...]: *ħ* и *ħ*.“ У Кулиновој повељи најстарија је до-маћа, у народном језику, потврда српскога лика имена *Јован*. У њему се учвршћује *j* у гласовној групи *jo-*, непознатој словенском књижевном и прасловенском језику. Такође, зев између два самогласника уклања се на исти начин као што ће се то чинити у толиким српским говорима у каснијем времену у вези с надокнадом изгубљеног *-x-* (овде *Јоан* > *Јован*; уп. *ухо* > *уво*). Из црквенословенског фонда највише пада у очи у живој употреби развијен облик *рож'сіво*, с упрошћавањем старословенске сугласничке групе *жg*. Ово је један од елемената који ван сваке сумње упућује на источне темеље посведочене (а не пожељне или претпостављене) писмености у средњовековној Босни. У другој прилици показали смо да је та писменост, уколико се мисли на њен црквени огранак, имала своју путању која је подразумевала различите етапе, од Призренске, преко Рашке епископије, Полимља, до Хума и Босне.

Језички, писмовни и правописни брат близанац ове повеље јесте Прва оснивачка повеља манастира Хиландара, коју је издао монах Симеон на Светој Гори (1198/1199). То је некадашњи рашки велики жупан Стефан Немања, сада ктитор српске обитељи у срцу Византије. И у овој повељи присутан је чист српски народни језик, лингвистички подударан језику из Кулинове повеље, у већој мери укројен с елементима из црквенословенског српске редакције, што је у вези с околностима издавања и самим издавачем. Занимљиво је да је и у Кулиновој исправи примењен нешто млађи једнојеров правопис дефинисан у Рашкој. Није без значаја чињеница да се у обе повеље јавља и слово с чијим настанком, по мишљењу Петра Ђорђића, започиње историја српске ћирилице. То је /ħ/, задржано уз престилизацију из глагољице због специфичних потреба

српскога изговора. Столећима касније, ово слово наћи ће своје место у Вуковој народној Ћирилици, „вуковици”, с врло занимљивим континуитетом у односу на старију писменост.

Избор Ћирилице и нарочитог правописа слика је Кулиновог културног опредељења. Овај најстарији целовит и датиран Ћирилички документ на древном српском народном језику важан је споменик културе српскога средњег века, обликоване на источнохришћанским духовним темељима. Зато није случајно што деценијама уназад студенти српскога језика на Београдском универзитету уче основе језичке историје на примеру Повеље бана Кулина.

На Усјековање главе
Светог Јована Крститеља

*Др Виктор Савић
Филолошки факултет Београд
Институт за српски језик САНУ*

¶ Innotescit patris et filii et spiritus sancti atri. Quod benevoli beatae marie
comitissae Goriensis et eius fratribus amicis fore propterea et regis
in nobis pacem ministrare et amicitiam ueram. et fratris regulus et
toti fratribus uiris liberalibus mercantibus seu habitatibus et transiuntibus
recta fide et conscientia uera recipere absq; illa datione nisi qd
sua praelucrat in donum dare uoluerit. et apud nos dico fuerint
minutissime et consilium eis plerius ut nre possint ad nostram posse
absq; fraude et mala intentione siccere et dissimilare et huiusmodi in cuius
genere.

¶ Ужели же не испытала я сие? - вспомни
и сие сию минуту при тебе ли то? и се
я ныне спрашиваю: и какъ сколько времени
заслужу я на практики и какъ я измѣни
сь въ членахъ моихъ и какъ измѣни
ся я въ привычкахъ своихъ и какъ появ
ится у меня на лице практика: прошу
какою ли есть практика? и какъ
успеть я ее въ это время? и какъ
сможу я быстрее выполнить практику
и какъ я должна буду это сделать: и какъ
надо я ей научиться и какъ я могу вы
полнить это: и какъ я это буду делать
и какъ это будетъ и не падать въ засоры не
въ мнѣ и не въ практике бывшими супружес
ими родителями: съюзомъ таисованиемъ по
всемъ: и какъ я буду это делать: и какъ
запечатлю эти супружеские сношения: и какъ
известитъ я то что это было: и какъ
запечатлю это и какъ я это буду